

Posudek disertační práce

Práce H. Dědičové se zabývá velmi důležitým tématem, jehož průzkum je pro kontrastivní česko-německou perspektivu rozhodně přínosný. Německý slovosled a aktuální větné členění jsou pro nerodilé mluvčí fenomény dosti složité a Češi učící se německy nejsou v tomto ohledu výjimkou.

Konkrétní cíle výzkumu jsou formulovány prakticky na dvou místech. Jednak (na str. 7) jde o ověření hypotézy o „systémovém uspořádání v jazyce a o tom, že česká věta má blíže k hloubkové stupnici výpovědní dynamičnosti než věta německá“, jednak (na str. 102) o zjištění toho, „v jaké míře jazyk překladu odpovídá slovosledu v textu originálního jazyka, k jakým odchylkám dochází v postavení jednotlivých segmentů věty a z jakého důvodu je překladatel umístil v jiné větně-topologické pozici, než je tomu v originálním textu“.

Práce se vyrovnává s gramatickým (ve smyslu popisu jevu v gramatice jako jazykovém kodexu) i lingvistickým mimogramatickým diskursem v časovém rozpětí posledních 30 let. Shrnutí teorie je pečlivé, autorka navíc poukazuje v historickém exkurzu i na podhoubí dnešního stavu poznání v lingvistice německé i české. Z německých gramatik se H. Dědičová věnuje spektru děl určených různým adresátům (od třísvazkového díla vydaného v IDS až po mluvnici určenou právě nerodilým mluvčím), ovšem neodkazuje např. na práci Waltra Flämiga *Grammatik des Deutschen* z roku 1991, jenž věnuje slovosledu a AVČ dosti pozornosti, zvláště pak tzv. *stellungsfeste Satzglieder*. To se v empiricky orientované části jeví jako zdroj obtíží.

Terminologické soustavy, tvořené lingvisty někdy ad hoc, představují metajazykový nešvar, který obvykle znepráhledňuje rozlišování toho, co je ve vývoji oboru skutečně nové, a toho, co naopak představuje pouze přejmenování konceptů resp. poznatků již starších. Rekonstrukce vzájemných ekvivalencí různých termínů v zájmu transparentnosti je v práci autorky záslužná.

V empirické části H. Dědičová analyzuje velké množství příkladů z německé beletrie a českých překladů. Analýza mohla být na několika místech pečlivější (jak ještě bude na příkladech ukázáno), zvláště když si autorka na str. 98 uvědomuje, že „autor překladu musí ovládat slovosledná pravidla obou jazyků, výchozího i cílového, aby docílil překladu, který je smysluplný, obsahově i formálně správný a estetický.“

Na str. 101 shrnuje H. Dědičová kritéria pro výběr paralelních příkladů. Soustředila se na texty, „které překladatel přeložil poměrně věrně, ale z různých důvodů (gramaticky podmíněných, vlivem aktuálního členění věty, důvody subjektivního charakteru apod.) pozměnil jejich slovosled. To znamená, že tyto věty nejsou přeloženy totožně, ale v českém překladu jsou z různých důvodů odchylky v postavení predikátu, konatele, intenčních i volných slovesných doplnění apod.“ Na tomto místě vyvstává otázka, jak přesně tomuto záměru rozumět: Jde o anticipování nedostatků, které budou sesbírány, avšak již nebudou nijak komentovány? Kdyby měly být zjišťovány důvody, proč překlad dopadl tak, jak dopadl, znamenalo by to s překladateli o jejich výtvorech promluvit a výše uvedené otázky jim položit (follow-up interview). Důvody však předmětem výzkumu nakonec nebyly. Zároveň autorka mj. dodává, že „mimo oblast zkoumání byly ponechány věty, které autor přeložil věrně dle originálu [...]“. Znamenají tyto formulace, že autorka se chystala podrobně rozebrat všechny nesrovnalosti? Nebo výběrově jen někde a jen některé?

Tyto nejasnosti by bylo možné doložit na mnoha místech. Uvedu několik příkladů zaměřených na různé okruhy problémů.

Nejprve by bylo možné pozastavit se např. nad užitím termínů/konceptů *agens* a *patiens* (např. na str. 106, ale i jinde). Jsou tu myšleny sémantické pády? Pokud ano, pak je příklad *Ich habe Angst, dass er hin ist, der Tschechenbub* z tohoto úhlu pohledu problematický.

Jde-li o důležitější věcné syntaktické nesrovnalosti, které by bylo třeba objasnit, rád bych uvedl některé typy takových příkladů, které se v práci objevují, ale nejsou již pokaždé dále analyzovány.

Na str. 113 a v oddíle 3.2.1.2.3 *Volná adverbialní doplnění* autorka uvádí, že „německý autor umístil“ adverbialní doplnění za intonační centrum věty. **Meine jüngere Schwester trampte manchmal** (na str. 114 příklad **Thomas benützte sie gelegentlich**). Kam jinam by bylo možné tato doplnění umístit? Thomas už byl zmíněn, vystupuje tu jako tematická jednotka (srov. Helbig/Buscha 1991: 573, konkrétně *Satzverflechtung*).

Chybějící odkazy na Flämigovu gramatiku popisující tzv. *stellungsfeste Satzglieder* ukazují problémy s dalšími příklady. Na str. 115 nahoře je citován příklad **Am 5. August, um 21 Uhr, hockten die Gefreiten Schlumberger und Raddatze im Hotel Lutecia in Paris schwitzend vor ihren Apparaten** s překladem **5. srpna ve 21 hodin seděli svobodníci Schlumberger a Raddatze v hotelu Lutecia v Paříži před svými vysílačkami celí zpocení**. Jde u spojení **vor ihren Apparaten** o tematický nebo rématický člen? Sloveso *hocken* (irgendwo *hocken*, podobně i *liegen*, *sitzen*) na sebe váže právě tento *stellungsfestes Glied*. Ten je obsažen ve valenci slovesa, nejedná se o Lokalangabe, které by bylo valenčně nevázané (jako např. v případě *irgendwo spielen*). Proto jej nelze v bezpříznakové rématizaci, která tu je zjevně indikována, umístit jinam. Navzdory tomu, že si autorka nebezpečí nedostatečných kontextů uvědomuje, nepostačuje v tomto případě kontext k posouzení adekvátnosti překladu. Spojení *vor ihren Apparaten* může totiž představovat jak tematický, tak i rématický člen. Vystupuje-li *vor den Apparaten* jako réma, pak je adekvátní překlad *celí zpocení před svými vysílačkami*. Kdyby se jednalo o člen tematický (*vysílačky* již byly zmíněny), pak čtenáře slovosled v němčině nepřekvapí, neboť je právě *stellungsfest*. Překlad byl v tomto případě přizpůsoben kontextu a vychází z toho, že *vysílačky* jsou tematická jednotka před rématem *zpocení*. Tuto informaci je však potřeba vyčíst jaksi druhotně až z českého překladu, v německém originálu není pro posouzení kontextu ocitován dostatečně. Takováto analýza však v práci chybí a lze se domnívat, že se tak stalo právě v důsledku nezohlednění popisu slovosledu u Flämiga (1991: 243).

Podobně lze s odkazem na Flämiga rozebrat příklad na str. 152, kde má podle tvrzení autorky informační centrum spočívat až na přičestí minulém (**Der Tschech wird auf eine Eisscholle gesetzt**). Autorka vychází z toho, že participium II **gesetzt** reprezentuje réma, ovšem proti této domněnce lze argumentovat, že réma tu představuje **auf eine Eisscholle**. W. Flämig (1991: 243) totiž uvádí upřednostňované pořadí určitých větných členů v procesu rématizace, podle něhož se *Adverbialbestimmung* I ocitá výrazně před participiem II. Tím pádem by opět mohla být vznesena otázka po adekvátnosti překladu do češtiny, zvláště když se v českém textu objevují výrazy *přeci jenom*. Proto by se mělo informační centrum ocitnout na **auf eine Eisscholle**. Navíc se tu objevuje speciální motivace podtržená spojením *přeci jenom*, což v německém originálu chybí (!). Nad tímto se lze pozastavit, zvláště když autorka předesílá, že u příkladů uvádí dostatečné kontexty, aby se nejasnostem spojeným s interpretací vyhnula.

Nyní několik dalších problematických míst - na straně 114 autorka klasifikuje spojení **nach zwanzig Jahren** jako substantivní skupinu. Nejedná se tu spíše o skupinu předložkovou? Problematická je na str. 116 klasifikace spojení **auf dem Kerbholz haben** jako adverbialní doplnění lokální místní. Nejedná se tu spíše o idiomatické spojení, na něž je třeba nazírat jinak, než na něco místního? Podle Helbiga/Buschy (1991: 538) by se snad tento případ dal pokládat za *lexikalischer Prädikatsteil*. Lokální určení je zde podle autorky

vysunuté za informační centrum v německé větě. Co představuje toto informační centrum ve větě **niemanden, der so was auf dem Kerbholz hat**?

V oddíle 3.2.2.2.1 na str. 125 autorka v komentáři k příkladu **Es gibt doch im Herbst eine Menge Dinge** uvádí, že „v německé větě patří částice *prece/doch* k podzimu, nikoliv k věcem“. Nevztahuje se partikule spíše na celou větu? (s argumentem *Appell an die gemeinsame Wissensbasis* nebo argumentace významem *Zurückweisung/Begründung* - to ovšem až v závislosti na kontextu, který tu však rovněž není dostatečný (srov. Helbig 1988: 111). Jak je tedy vazba *doch* k podzimu myšlena?

Na str. 127 autorka rozebírá temporální doplnění s významem *kdy* na příkladu **Er sah Thomas plötzlich an**. Jak je význam *kdy* myšlen v tomto případě? Nejedná se o určení jiného druhu? (Srov. např. Heidolph et al. (1981): 217, komentář k *heimlich* a *plötzlich*).

Oddíl 3.2.2.3.1 autorka nazvala *Adverbiální doplnění lokální s významem kde*, ale mezi příklady se na str. 131 najednou objeví **Sie kam um zwölf nach Hause**. Jako sporný se pro tento oddíl jeví předchozí příklad **Er lieh ihr auch ein Radio für ihr Zimmer**. Nejde spíše o účel? (Srov. např. Schröder 1986: 110).

Bez komentáře je ponechán na str. 117 překlad spojení **jemand hat das Sagen** jako **mít náramnou pověst**. Podobně na str. 150 příklad **Es dürfte das Wörtchen seelenvoll allerdings nicht reichen**, který je přeložen do češtiny jako **Slovo oduševnělý by ovšem nestačilo**. Nad těmito zjevnými nesoulady se autorka určitě mohla pozastavit.

Tolik k typům příkladů, které zrcadlí spektrum sporných či zjevně problematických tvrzení autorky. Vady na závěr obsahuje i anglický abstrakt na str. 316 a 317. Nápadné je tu zejména opomíjení členů, které jsou v tomto posudku na několika příkladech doplněny kurzívou: members of *the* Prague Linguistic Circle, the second half of *the* 20th century, nebo Word order differences (tady navíc místo differences) in *the* German sentence atd., výčet rozhodně není úplný).

Z formálního hlediska mohly být četné poznámky pod čarou včleněny jako odkazy přímo do textu, pokud bychom vyšli z funkce poznámky pod čarou jako prostředku k vedlejšímu, ale přece jen věcnému podotknutí nějaké informace, která by rušila tok hlavního textu. Autorka odkazuje na zdroje standardně jménem a vročením – hodilo by se z praktických důvodů právě takto uspořádat i položky v seznamu literatury.

Protože se jedná o doktorskou práci, mohl by čtenář očekávat i podrobnější perspektivu výhledu pro další výzkum. Kudy by se měl ubírat?

Má-li být předkládaná práce zhodnocena nějak celkově, ukazuje se, že nejvíc problematických míst se vyskytlo právě v empirické části průzkumu. Tam autorka sesbírala a analyzovala příklady, které by bývalo bylo možno prokonzultovat lépe.

Popsaná místa a otázky u nich zformulované navrhuji do diskuse při obhajobě, autorka disertace by určitě měla k argumentaci dostat příležitost.

Literatura:

Flämig, Walter (1991): *Grammatik des Deutschen*. Berlin: Akademie.

Heidolph, Karl Erich et al. (1981): *Grundzüge einer deutschen Grammatik*. Berlin: Akademie.

Helbig, Gerhard (1988): *Lexikon deutscher Partikeln*. Leipzig: Enzyklopädie.

Helbig, Gerhard/Buscha, Joachim (1991): *Deutsche Grammatik*. München u. a.: Langenscheidt

Schröder, Jochen (1986): *Lexikon deutscher Präpositionen*. Leipzig: Enzyklopädie.

V Praze 18. dubna 2008



Vít Dovalil, Ph.D.

Ústav germánských studií FF UK

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE  
FILOZOFICKÁ FAKULTA  
Ústav germánských studií  
oddělení germanistiky  
Praha 1, nám. Jana Palacha 2, 116 38